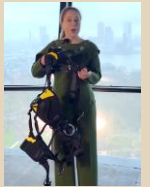

283 Over schoonheid en het sublieme - over ...

Carola Schouten is vast een goede burgemeester van Rotterdam en ze bedoelde het goed! Ze gaat van de Euromast abseilen, zo herhaalde ze op de verkiezingsavond haar belofte. "U moet weten, ik heb enorme hoogtevrees". Moet je daarmee stemmers trekken? Premier Rob Jetten besloot solidair met haar te zijn. Wat beiden mogelijk nog niet weten: ze zullen vast het abseilen als iets gevaarlijks ervaren, maar de kans is groot dat ze ook *schoonheid*, mogelijk zelfs HET SUBLIEME zullen beleven. Het sublieme? Ja, mogelijk ook HET SUBLIEME. Ik vertel er graag meer over.

EERST OVER SCHOONHEID

Als we over *schoonheid* spreken, dan hebben we het over iets, 'een ding' dat we *zien en/of horen* [een persoon, object, een (natuur)verschijnsel, een kunstuiting, een idee of gedachtegang] én over *een gemoedstoestand* [met begrippen als geraakt, bewondering, blijdschap, euforie, genot, ontroering] als gevolg van het zien en/of horen van dat 'ding'.

De één zal een schilderij van Van Gogh wel of niet mooi vinden, maar dat is het dan ook. Een ander wordt er tot tranen toe door geraakt vanwege de ervaren *schoonheid*. Dat is meer!

In wat wetenschappelijker taal uitgedrukt: Het begrip schoonheid kent zowel *objectieve* als *subjectieve* aspecten. *Objectief* is het feit dat het bij het schilderij gaat over dik opgezette verf op doek en dat er een landschap met een uitspannel en hemellichamen zichtbaar is. Maar deze feiten leiden op zich niet tot schoonheid, dat wordt het pas door de *subjectieve reactie* op die feiten. De Griekse filosoof Plato (ca. 427-347 v.Chr.) schreef: "Schoonheid zetelt in het oog van de waarnermer" en Shakespeare haalde deze wijsheid aan in zijn werk *Love's Labours Lost* (1588).

Schoonheid zetelt overigens niet alleen in het oog maar ook in het oor van de waarnemer - zo vul ik de gedachte van Plato graag aan. Ik denk aan de schoonheid die ik aan muziek kan ervaren [zie de muziekgave na de blog].

VERVOLGENS OVER HET SUBLIEME

In het dagelijkse taalgebruik is het woord SUBLIEM ons goed bekend. Het heeft dan de betekenis van: verheven, uitmuntend, van ongekende schoonheid of van een zeer hoge morele/esthetische waarde. Het gaat over iets dat groots, meesterlijk of perfect is, vaak met een gevoel van ontzag. Vervangende woorden zijn: schitterend, fantastisch, grandioos, excellent, voortreffelijk.

In de filosofie maakten met name de filosofen Edmund Burke en Immanuel Kant onderscheid tussen HET SCHONE en HET SUBLIEME. Bij 'een ding' waaraan wij schoonheid ervaren is er sprake van *harmonie* tussen 'het waargenomen ding' en het gevoel. Bij HET SUBLIEME ervaren we echter juist een combinatie van schoonheid en *disharmonie*, een vaak niet te bevatten en daardoor ook angstwekkende werkelijkheid. 'Alle dingen die, op welke manier dan ook angstaanjagend zijn of verband houden met iets verschrikkelijks, of met angst en afschuw, zijn een bron van HET SUBLIEME', schreef Burke, 'Het sublieme is in staat de sterkste emotie op te wekken die de geest kan ondergaan'. Het kan mede verklaren waarom wij vaak gefascineerd worden door dingen die we eigenlijk verafschuwen of toch willen kijken naar dingen die we eigenlijk niet willen zien, zoals rampen.

Eerst een eenvoudig, invoelbaar voorbeeld van een sublieme ervaring. In vijf prachtige, poëtische zinnen schetst Robert Long in de musical Tsjechov [1988] de *schoonheid* van de vlucht van een meeuw. Maar vervolgens is er *afschuw*: de dodelijke knal, de aangeschoten, stervende meeuw. We ervaren HET SUBLIEME, we willen niet, maar blijven kijken - links - rechts - links - rechts...

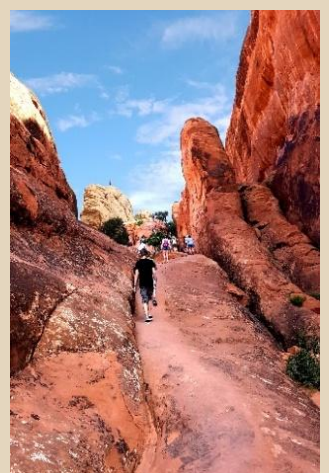

Vanmorgen vloog ze nog
Zoals een meeuw soms op de wind
Zonder bevelen
De vleugels wijd gespreid
Op eigen kracht de mens ontstegen
En dan een knal en verder niets
Niet eens een schreeuw
Daar ligt ze hulpeloos
nog trillend met haar poten
Stervende vogel, aangeschoten meeuw

Het tweede voorbeeld - een persoonlijke ervaring. Augustus 2017 - We lopen met Robert, Jente, Jesper en Lennart door het Bryce Amphitheater, een natuurlijke 'kom' in het hart van Bryce Canyon National Park in Amerika. Het bevat de grootste concentratie unieke rotsformaties ['hoodoos'] ter wereld. We ervaren een adembenemende schoonheid. Rode rotsen, grillige vormen. We lopen eerst tussen steile wanden door. Af en toe stop ik om op adem te komen. Maar opeens is er het grote gevaar.

Rechts van ons verdwijnt de wand en ik zie een gapende diepte, geen hekwerk. Het pad is misschien twee meter breed. Ik durf niet verder. Carola Schoutens woorden zijn de mijne: "U moet weten, ik heb hoogtevrees". Dan gebeurt iets moois: onze kleinzonen, 16 en 12 jaar, gaan als van-

zelfsprekend en blijkbaar zonder enige vrees rechts van mij lopen. Ik loop heel voorzichtig links van ze, zo dicht mogelijk tegen de steile wand links van mij. Ze houden me echt nauwlettend in de gaten. In Louises dagboek lees ik: 'Lennart zegt: "Opa, ik ben trots op je!" Zo ervaar ik schoonheid [de natuur, de wederkerige trots] én afschuw, angst: HET SUBLIEME.

* * *

Tot slot een zeer persoonlijke, existentiële ervaring van Louise en mij. We delen 'm met jou omdat deze extreme ervaring van HET SUBLIEME ons heeft geholpen om intensief na te denken over dat wat ons allen wacht: het ouder worden, mogelijk de aftakeling en uiteindelijk onze dood, die onverbreekbaar verbonden is met ons leven.

* Najaar 2021, Het Fraterhuis, Zwolle. Op het grote filmdoek ontwikkelt zich, tijdens het zien van de film *THE FATHER* – mede door de schoonheid van het overrompelende spel van Anthony Hopkins en

Olivia Colman – een echt ongekend drama, HET SUBLIEME².

Anthony, the Father, is weduwnaar, wordt zichtbaar ouder, maar weigert hulp van zijn dochter Anne. Hij dementeert en zijn leven vult zich met hartverscheurend verdriet en huiveringwekkende angst. Hij heeft last van stemmingswisselingen en woedeaanvallen, die samenhangen met zijn plotselinge paniek als hij niet meer begrijpt wat met hem gaande is. Langzaam veranderen voor hem mensen in andere mensen en zo is daar het moment dat Louise en mij volledig overrompelt. In zijn verwarring verwisselt Anthony, the father, zijn dochters. Hij rouwt om zijn levende dochter Anne, die voor hem zit en hem probeert te helpen; hij praat met zijn dochter Lucy, die door een ongeluk is overleden, maar die hij voor zich ziet. Deze angstwekkende werkelijkheid grijpt ons bij de keel. Is dat wat ons misschien wacht? We denken aan ons eigen ouder worden, aan Robert en Martijn.

Als de ervaring schoonheid van muziek, beeld en taal
wegvloeit uit je leven,
als de verwondering omslaat in angst en paniek omdat
je niet meer het vermogen hebt om te begrijpen wat
er met je gebeurt... Is er nog iemand die naar je
luistert als het duister wordt?
Als zelfs het onaanvaardbare gebeurt en een geliefde
van jou moet ervaren dat jij hem of haar verwisselt
met een gestorven geliefde –

WAT DAN?

Het verhaal van de vader Anthony en zijn dochters Anne en Lucy hielp Louise en mij om samen een antwoord te vinden op de vraag: Wat dan? Een maand na het zien van de film schreven we een brief aan onze huisarts. Er volgde een lang, intiem gesprek met haar. We gaven daarna verder vorm aan onze gedachten. Het is al weer ruim vier jaar geleden.

Wij worden – hopen we – hoopvol ouder en wijzer mét onze geliefden en vrienden, tot ons leven voltooid is.

MUZIEK

1. [Vanmorgen vloog ze nog](#). Nauwelijks voorstelbaar, al 37 jaar geleden. Robert Long in de musical Tsjechov, met anderen. Hij overleed in 2006.
2. [Dona nobis pacem](#) – het overweldigende slotkoor uit de Hohe Messe van J.S. Bach. Ik noem dit slotwerk 'De Voltooiing': Het gaat al decennia met mij mee, tijdens zeer verdrietige en heel vreugdevolle tijden. Ik hoop dat ik het tot mijn dood mag blijven horen. Maar als de schoonheid van deze woorden en muziek eerder wegvloeit uit mijn leven: Wat dan?
3. Het Alan Parsons Symphonic Project [Old and Wise](#)

NOTEN

1. Zie [hier](#) een filmbespreking die me hielp om de beelden van 2021 weer helemaal helder voor de geest te krijgen.
2. [Foto van Arjen de Boer](#), met de titel *Vanmorgen vloog ze nog* - op canvas, aluminium dibond, (ingelijste) fotoprint, behang en ArtFrame.
3. Ik citeerde het derde vers uit het lied *Vanmorgen vloog ze nog*, veel poëtischer dan het eerste. Wel met dezelfde eerste regel.
4. Het schilderij van het mailplaatje is van de schilder William Turner (1775-1851). Hij is dé schilder van HET SUBLIEME.

